

Конюхов Сергій Вадимович,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії,
музеєзнавства і культурної спадщини
Національного університету «Львівська політехніка»
orcid.org/0000-0002-9908-5555
Serhii.v.koniukhov@lpnu.ua*

Стасюк Іван Михайлович,

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії,
музеєзнавства і культурної спадщини
Національного університету «Львівська політехніка»
orcid.org/0000-0002-4003-3670
ivan.m.stasiuk@lpnu.ua*

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗБЕРЕЖЕННІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ У 2022-2025 РОКАХ

Проаналізовано питання діяльності міжнародних організацій та їх роль у збереженні історико-культурної спадщини України під час війни. Визначено, що важливими функціями більшості організацій є не лише нормотворча діяльність у сферах комунікації, науки, а й використання методів документування пошкоджень, оцифрування об'єктів та реставрації. Наголошено на тому, що підтримка міжнародних організацій залежить від напряму їх діяльності. Розкрито особливості діяльності окремих організацій на конкретних прикладах. Окреслено роль міжнародних організацій у збереженні цифрової культурної спадщини та активну підтримку музеїв, неурядових громадських організацій в Україні, які працюють над збереженням історико-культурної спадщини. Указано на роль активної міжінституційної співпраці з метою обміну досвідом та розробки сучасних підходів до збереження культурної спадщини під час війни. Проведено аналіз досліджень і публікацій, які стосуються збереження, консервації, реставрації та історико-культурної спадщини під час війни.

Наведено конкретні приклади захисту культурної спадщини (використання металевих каркасів, захисних сіток та мішків з піском), який широко застосовують в Україні після повномасштабного вторгнення Росії.

У статті досліджено особливості збереження історико-культурної спадщини через створення цифрової документації, 3D-моделювання. Оцифрована культурна спадщина може бути корисною як для реставрації та відновлення пошкоджених об'єктів, так і для створення віртуальних турів.

На основі результатів проведеного аналізу діяльності міжнародних організацій сформульовано висновок про функціональні напрями збереження історико-культурної спадщини України під час війни: нормативно-правовий, віртуально-цифровий, фізичний, культурно-просвітницький та житловий.

Ключові слова: реставрація, історико-культурна спадщина, оцифрування, громадські організації, охорона культурної спадщини.

Koniukhov Serhii,
*Candidate of Historical Sciences,
 Associate Professor at the Department of History, Museology and Cultural Heritage
 Lviv Polytechnic National University
 orcid.org/0000-0002-9908-5555
 Serhii.v.koniukhov@lpnu.ua*

Stasiuk Ivan,
*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
 Associate Professor at the Department of History, Museology and Cultural Heritage
 Lviv Polytechnic National University
 orcid.org/0000-0002-4003-3670
 ivan.m.stasiuk@lpnu.ua*

THE ROLE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN PRESERVING THE HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE OF UKRAINE DURING THE WAR IN 2022-2025

The issue of international organizations and their role in preserving the historical and cultural heritage of Ukraine during the war is analyzed. It was determined that the important functions of most organizations are not only rule-making activities in the fields of communication and science, but also the use of methods of documenting damage, digitizing objects, and restoration. It was emphasized that the support of international organizations depends on the direction of their activity. The peculiarities of the activities of individual organizations are revealed using specific examples. The role of international organizations in the preservation of digital cultural heritage and the active support of museums, non-governmental public organizations in Ukraine, which work on the preservation of historical and cultural heritage, are outlined. The role of active inter-institutional cooperation with the aim of sharing experience and developing modern approaches to the preservation of cultural heritage during the war is indicated. An analysis of research and publications related to the preservation, conservation, restoration and historical and cultural heritage during the war is conducted.

Specific examples of the protection of cultural heritage (the use of metal frames, protective nets and sandbags), which is widely used in Ukraine after the full-scale invasion of Russia, are showed.

The article examines the features of the preservation of historical and cultural heritage through the creation of digital documentation, 3D-modeling. Digitized cultural heritage can be useful both for the restoration and recovery of damaged objects, and for the creation of virtual tours.

Conclusion was based on the results of the analysis of the activities of international organizations and formulated on the functional areas of preserving the historical and cultural heritage of Ukraine in the time of war: regulatory and legal, virtual and digital, physical, cultural and educational, and residential.

Key words: restoration, historical and cultural heritage, digitization, public organizations.

Постановка проблеми. Від часу вторгнення Росії на територію України зберігається постійна небезпека для музеїв, їхніх колекцій та монументів. Росія вбила тисячі людей під час свого наступу в Україні, а мільйони українців змусила стати біженцями. Під час свого просування по території України та повітряних атак Росія знищила велику частину культурної спадщини.

Охорона культурної спадщини – це складник національної безпеки держави. Тому свою політику в цій сфері повинна формувати держава, забезпечуючи стабільне фінансування реставраційних робіт, а також загальнонаціональну

промоцію охорони культурної спадщини та збереження пам'яток культури, історії та архітектури.

Аналіз досліджень і публікацій. Над питанням збереження історико-культурної спадщини під час війн та збройних конфліктів працювала низка науковців, серед яких варто виокремити роботи Д. Мераї (Méraï, 2023), Р. О'Кіфа, К. Перона (O'Keefe, Péron, Musayev, Ferrari, 2016), І. Кизименко та А. Кравченко (Kravchenko, Kuzyumenko, Husieva, Krasilnikova, 2022) та ін. Більшість науковців у своїх дослідженнях порушують питання участі міжнародних організацій у збереженні та проведенні

заходів для порятунку, захисту та можливої евакуації окремих культурних об'єктів.

Теоретичні основи та практичні складники охорони нерухомих об'єктів культурної спадщини в умовах агресивної війни, розв'язаної Росією на території України, проаналізувала М. Міщенко (Міщенко, 2023). Науковиця аргументувала, що в контексті забезпечення захисту нерухомих об'єктів культурної спадщини методи «фізичного захисту» не можуть застосовуватися до всіх їхніх видів.

Практики міжнародної взаємодії в допомозі збереження культурної спадщини у воєнному конфлікті в Україні, зокрема історичний досвід нормотворчої роботи міжнародної громадськості, досліджено в науковій статті М. Рогожої (Рогожа, 2023).

Мистецтвознавець та керівник відділу реставрації живопису О. Рішняк провів дослідження загроз об'єктам культурної спадщини України в умовах російської агресії та опрацював можливі шляхи захисту пам'яток з використанням досвіду країн, що пережили воєнні конфлікти (Рішняк, 2022).

А. Павловська, М. Пабіч, О. Івашко, А. Дмитренко, Т. Козловські та П. Бігай (Павловська, Пабіч, Івашко, Дмитренко, Козловський, Бігай, 2023) у своїй статті проаналізували проблеми збереження, а також захисту та реставрації об'єктів культурної спадщини й музейних колекцій в умовах війни; звернули увагу на те, що однією з особливостей нинішньої війни є масове знищення Росією історико-культурної спадщини України, розграбування музеїв на окупованих територіях та вивезення експонатів.

Мета дослідження – проаналізувати рівень залученості міжнародних організацій у проекти реставрації, консервації та діяльності у сфері збереження історико-культурної спадщини під час російсько-української війни.

Для досягнення цієї мети під час дослідження актуальними є такі завдання:

- аналіз міжнародних нормативно-правових документів, пов'язаних із збереженням історико-культурної спадщини;
- розгляд звітів міжнародних організацій, які стосуються збереження та відновлення культурної спадщини в Україні;
- дослідження конкретних прикладів утілення інноваційних технологій та використання цифровізації для збереження

історико-культурної спадщини України в умовах війни;

– представлення конкретних практичних кейсів, пов'язаних зі збереженням та промоцією історико-культурної спадщини.

Методи дослідження. Дослідження проведено із застосуванням методів, що ґрунтуються на усталених загальнологічних підходах: аналізу, індукції, методів конкретизації та наукового узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Захист культурної спадщини відображений у міжнародному праві, яке фокусується на спадщині під час збройних конфліктів. Відповідно до міжнародних документів, сьогодні Україна справедливо звинувачує Росію в навмисному нападі на ідентичність та пам'ять через завдання шкоди культурним цінностям; грабунок і знищення історико-культурної спадщини. Культурна спадщина символізує національну ідентичність і впливає на кордони, можливість мобілізувати суспільство до боротьби.

Як показали нещодавні події, російська армія воює не лише з українцями, а й з пам'ятками історії, культури та архітектури на території України. Наприклад, у Бородянці росіяни у 2022 році обстріляли пам'ятник Тарасу Шевченку, вистріливши йому в скроню та лоб, а також пам'ятник Архангелу Михаїлу, якому вистрілили в голову.

Від атак дронами та ракетних обстрілів під час російсько-української війни страждають не лише будівлі та люди, а й пам'ятники. Одним із поширених засобів захисту культурної спадщини, який широко застосовують в Україні, є захист пам'ятників мішками з піском, металевими каркасами та захисними сітками.

Такі засоби захисту пам'ятників та інших матеріальних культурних цінностей були апробовані під час оборони міст Європи в роки Першої світової війни. У той час мішки з піском почали масово потрапляти в міський пейзаж Парижа. Щоб захистити відомі пам'ятники від бомбардувань та осколків снарядів, мешканці міста вибудовували захист з мішків з піском, зберігали важливі твори мистецтва в безпечних місцях та знімали вітражі із соборів та інших будівель. Ще одним креативним методом захисту було зміцнення вікон ґратами зі стрічки, хоча ефективність цього методу проти вибуху залишається сумнівною.

Після початку повномасштабного вторгнення в Україну постали нові виклики перед світовими організаціями. Від виконання звичної повсякденної роботи, спрямованої на підтримку мистецтва, митців та іншого довелося швидко переключитися на підтримку сотень закладів культури: архівів, музеїв задля охорони культурної спадщини в різних регіонах України. Міжнародні громадські організації, які працюють у сфері історико-культурної спадщини, по-різному відреагували на військове вторгнення Росії в Україну. Перші ініціативи були спрямовані на підвищення рівня обізнаності населення. ЮНЕСКО опублікувала заяву, у якій закликала до захисту культурної спадщини, зокрема всесвітньої, засуджувала будь-які атаки на історико-культурну спадщину. У заяві Міжнародної ради з охорони пам'яток та історичних місць (ICOMOS) наголошено на вразливому становищі культурної спадщини й апеляції до відповідних міжнародних договорів та конвенцій. Наступними були численні заяви різноманітних міжнародних організацій (серед яких Міжнародний альянс захисту культурної спадщини в зоні конфліктів (ALIPH Foundation) та Міжнародний центр з дослідження збереження та реставрації культурних цінностей (ICCROM)) щодо спадщини України як частини світової мережі як важливого елементу української ідентичності. Серед перших кроків до співпраці визначено теми тренінгів, які будуть проводити для українських фахівців; розвиток фахової мережі на підтримку спадщини; фінансову підтримку проєктів; підтримку документування пошкоджень тощо (ICOMOS and ICCROM undertook a joint mission to Ukraine).

ICCROM, через свою флагманську програму «Перша допомога та стійкість культурної спадщини в часи кризи» (FAR), а також у партнерстві з Музеєм Майдану та Ініціативою реагування на надзвичайні ситуації у сфері спадщини (HERI), організував дводенний онлайн-семінар з розробки методології спільної оцінки збитків та ризиків для об'єктів спадщини, пошкоджених або перебувають під загрозою знищення. У семінарі, який відбувся 11 та 12 квітня 2022 року, взяли участь понад 77 фахівців з музеїв, мистецьких установ, меморіальних місць, архівів, відділів культури, науково-дослідних інститутів та університетів, а також неурядових і приватних закладів культури із

14 регіонів України, включно з Чернігівом, Харківом, Миколаєвом, Донецьком та Кримом (Protecting endangered heritage in Ukraine).

Улітку 2022 року Міжнародна рада музеїв (ICOM) опублікувала «Червоний список» культурних об'єктів в Україні, що перебувають під загрозою. Серед перелічених у цьому списку є: 1) документи, рукописи, книги; 2) ікони; 3) твори образотворчого мистецтва; 4) релігійні об'єкти; 5) предмети ужиткового мистецтва; 6) нумізматики; 7) археологічні об'єкти (Red list of cultural objects at risk, 2022).

Для більш глибокого розуміння залученості міжнародних організацій у збереженні історико-культурної спадщини під час російсько-української війни наведемо декілька прикладів.

Захист окремих невеликих музеїв у межах проєкту (ALIPH) відбувся на Чернігівщині. У Чернігівському музеї Григорія Галагана вдалося захистити низку об'єктів історико-культурної спадщини (Голубка, Портарескул, 2006). Окрім того, вдалося облаштувати фондосховища в приміщенні музею та оцифрувати, створити електронні версії документів, мап, книг, живопису, музики, кіно тощо. Над збереженням Вознесенської церкви в селі Лукашівка, Чернігівського обласного молодіжного центру, будівлі Музею українських старожитностей Василя Тарновського працювали разом Штаб порятунку спадщини та представники міжнародних організацій ICOMOS і ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM), 2022).

У багатьох випадках ідеться не лише про фізичний захист пам'яток від обстрілів артилерії, ракет та атак безпілотників. Адже потрібно враховувати коливання температури, збереження необхідної вологості. Багато музейних експонатів надзвичайно чутливі. Із цією метою з боку міжнародних організацій реалізовано необхідну консультаційну допомогу та матеріали для допомоги з видаленням вологи і збереження пам'яток сухими. Вікна, зашклені вітражами, зашито металевими конструкціями, а скульптури огорнуто паропроникною вітрозахисною мембраною та металевією кліткою. Колекції вдалося вберегти, перевезти в безпечне місце, чим уникнути значних пошкоджень.

В іншій області України, Одеській, зважаючи на велику кількість пошкоджених та зруйнованих об'єктів культурної спадщини, низка країн

через міжнародну організацію ЮНЕСКО взяла участь у відновленні та консервації архітектурних пам'яток (Тютюкін, 2024). У разі випадку експерти міжнародної організації надаватимуть консультації з документування руйнувань, методики збереження (зокрема, дотримання відповідної кліматизації (температури та вологості), необхідних пакувальних матеріалів, отримання інструментів та спорядження для збереження збірок) й реставрації об'єктів, фінансову, організаційну та іншу допомогу.

На основі різного рівня залученості міжнародних організацій та їх ролі в збереженні історико-культурної спадщини України під час війни можемо виділити локальний, регіональний та загальнонаціональний рівні. Відповідно до прикладів співпраці з міжнародними організаціями належать такі, що надають допомогу та підтримку державі загалом (Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць, Міжнародний альянс захисту культурної спадщини в зоні конфліктів, Міжнародний центр з дослідження збереження та реставрації культурних цінностей, Міжнародна рада музеїв та ЮНЕСКО). На регіональному рівні для реалізації окремих проектів, які мають на меті більш деталізований підхід, діють Фонд Герди Хенкель, Фонд принца Клауса, Асоціація з реагування на загрози культурній спадщині тощо. На локальні ініціативи для збереження історико-культурної спадщини скерована міжінституційна співпраця українських наукових, культурних та пам'яткоохоронних закладів із закордонними партнерськими організаціями.

З огляду на категорії «знищено», «пошкоджено», «зруйновано», можемо виокремити три підходи до залучення міжнародних організацій: консервацію, реставрацію та відбудову (реконструкцію). Актуальність використання того чи іншого методу втілюється після закінчення аналізу стану та надання звіту експертів. Так, наприклад, діяльність організації ЮНЕСКО покликана утворити якісно нові міжнародні цифрові інтегровані ресурси всіх видів та типів історичних документів з архівів, бібліотек для збереження культурної спадщини не лише України, а й світу загалом (UNESCO sites as partners for Education for Sustainable Development, 2022).

Нині найчастіше щодо приміщень, які зазнали ушкоджень, використовують метод консервації – припинення подальшої руйнації

та фізичне збереження споруди, але в умовах війни цей підхід іще переводить постраждалі об'єкти в іншу площину – меморіалізації. «Місцеві громади воліють якнайшвидше позбутися травматичної пам'яті та загоїти всі «рани» в публічному просторі, – розповідає Ігор Пошивайло (Голубка, Портарескул, 2006).

Варто зазначити й важливість житлового напрямку у сфері збереження історико-культурної спадщини. Адже будівлі громади повинні втілювати ефективність, функціональність. Водночас стратегія відродження районів України, постраждалих від війни, повинна враховувати важливість культурної спадщини регіонів, щоб у такий спосіб стати символом єдності історії та сучасної архітектури.

При плануванні відновлення занедбаного об'єкта необхідно врахувати не лише технічний стан, а й юридичні питання та доцільність його використання в майбутньому. Для вирішення таких питань в Україні науковці спільно з неурядовими громадськими організаціями розробляють можливості ревіталізації та розвитку, відновлення та реконструкції (Конюхов, Стасюк, 2019). У разі реалізації проекту *Peremoha hub*, спрямованого на формування локації, де відбуваються культурні заходи: від зустрічей книжкових клубів до конкурсів і кінопоказів («Оживити» старі будівлі: що таке ревіталізація і чому вона необхідна Україні, 2024). Відновлення відбувається завдяки співпраці з французькою міжнародною агенцією технічної співпраці *Expertise France*. Для реалізації цього проекту проведено зустрічі з місцевим населенням та вказано на потребу у формуванні простору з творчими майстернями: для гончарства, малювання, роботи по дереву. Отже, ефективна стратегія розвитку міста полягає в проведенні органічного балансу, стійкості взаємодій і зворотних зв'язків між соціально-економічними та культурними вимірами.

У 2020 році затверджено Нову Лейпцизьку хартію, яка перенесла акцент із практичних рішень для розвитку міст до більш широкого бачення (*New Leipzig Charter. The transformative power of cities for the common good*, 2020). Автори документа визначили міста не лише як щільно забудовані системи, а і як поліцентричні, у яких відбувається культурна, соціальна, екологічна та економічна взаємодія. Поступовий історичний розвиток міст зробив їх центрами для втілення соціокультурних інновацій.

Організація відновлення житла пошкоджених та знищених війною територій для

проведення ревіталізаційних заходів потребує житлового напрямку.

Після руйнівних подій російсько-української війни відновлення окремих історичних будівель, об'єктів, збережених та визнаних музеями пам'яток дасть змогу використовувати історично цінні фрагменти будівель як вдалі акценти на новітньому етапі розвитку відроджених регіонів, міст та окремих локацій. Так, відремонтовані та рекультивовані території можуть отримати цінні й важливі місця, пов'язані з історією міста. І це також формуватиме усвідомлення мешканцями необхідності зберегти історико-культурну спадщину.

Наслідки воєнних злочинів щодо культурної спадщини фіксують різноманітні громади, волонтери, місцеві ініціативи. Для цього команда Українського інституту за підтримки проекту USAID і за участі креативної агенції Green Penguin Media створила спецпроект «Листівки з України», який ілюструє різницю між станом будівель до й після бомбардувань і обстрілів («До» і «після»: проект «Листівки з України» показує, що Росія зробила з культурними об'єктами, 2022).

Трагічний вплив російсько-української війни на культурну спадщину можна проаналізувати з погляду Дрезденської декларації ІКОМОС (ICOMOS. Declaration of Dresden on the 'Reconstruction of Monuments Destroyed by War, 1982), яка базується на матеріалах симпозиуму «Реконструкція пам'яток, зруйнованих війною». Із цього документа можна визначити деякі ключові аспекти, які варто взяти до уваги під час процесу відновлення України після закінчення війни. У ньому підкреслюється важливість:

- розуміння необхідності збереження та відновлення об'єктів історико-культурної спадщини з погляду їх нематеріальної, інтелектуальної та духовної цінності;
- усвідомлення процесу збереження спадщини як сполучної ланки між народом та його землею;
- усвідомлення заходів щодо відновлення та реставрації історичних об'єктів і музейних колекцій як свідчень історії та збереження пам'яті людства;
- тлумачення реставрації пам'ятки з міркувань її значення та змісту, окрім суто консерваційних заходів;
- дотримання особливої турботи щодо процесу реставрації пам'яток, зруйнованих війною.

Ще одним проектом, що підтримує Україну в збереженні її історичної та культурної

спадщини, є SUM, координований 4СН (Європейським центром компетенції зі збереження культурної спадщини). Діяльність SUM полягає в порятунку цифрової документації української культурної спадщини. Ці цифрові тексти, зображення, малюнки та 3D-моделі можуть бути надзвичайно корисними для відновлення та, за необхідності, реконструкції пошкоджених культурних цінностей, а також для збереження та передання української культури й історії майбутнім поколінням. Українські набори даних почали завантажуватися через інтернет та безпечно зберігатися на серверах. Приблизно 100 терабайтів наразі очікують на розгляд або вже були передані в межах проекту, у якому бере участь величезна кількість організацій, від великих міських установ до відносно невеликих музеїв за межами основних центрів. Передача займає багато часу через значні труднощі з української сторони в зборі наборів даних та підтримці інтернет-з'єднання в умовах війни (SUM – Save the Ukraine Monument, 2022).

Сьогодні українські волонтери та науковці вказують і на проблеми, пов'язані із залученням міжнародних громадських організацій до збереження історико-культурної спадщини. Зокрема, Олег Рибчинський указує на відсутність системності та координації дій у сфері збереження культурної спадщини; розробку науково-методичних засад формування цифрового ресурсу пам'яток культури, технологію формування цифрових каталогів; недостатньо розвинену комунікацію між представниками різних професій у сфері збереження культурної спадщини (Рибчинський, 2022).

Зрештою, важливою для України є і проблема функціонування реєстрів культурної спадщини, адже більшість історико-культурних пам'яток не мають науково опрацьованої облікової документації.

Окреме питання, яке викликає значні дискусії, стосується долі пам'ятників імперського минулого, а саме Російської імперії та Радянського Союзу. Російська агресія проти України по-новому актуалізувала цю проблему в українському суспільстві. Іноді такі пам'ятники були спонтанно демонтовані та знищені, розписані патріотичними написами та графіті або розфарбованими в різні кольори. Однак здебільшого така спадщина була передана до музеїв. Громадська думка щодо цього питання розділилася: частина населення вважає, що ці пам'ятники

слід знищити взагалі; інша стверджує, що багато з них були створені видатними скульпторами й повинні бути передані до відповідних виставок, присвячених тоталітарному мистецтву; ще інша категорія громадян стверджує, що ці пам'ятники, які довгий час інтерпретувалися як витвори мистецтва, варто зберегти на місці.

Загалом, понад два десятки партнерських міжнародних організацій сьогодні підтримують збереження, реставрацію та відбудову пам'яток культурної спадщини в Україні. З-поміж них можемо назвати: Світовий фонд пам'яток, Фонд світової спадщини, Музей мистецтв Метрополітен, Польський інститут у Києві, Фонд Герди Хенкель, Фонд принца Клауса, Асоціацію з реагування на загрози культурній спадщині – СНІЕФ тощо. Від початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України саме українські громадські організації стали ініціаторами порятунку спадщини, надаючи допомогу сотням музеїв та культурним установам України. Завдяки ініціативі громадських організацій вдалося отримати фінансове забезпечення й від загальноєвропейської федерації асоціації культури Europa Nostra та Фонду світової спадщини (Global Heritage Fund) у партнерстві з Міжнародним альянсом із захисту спадщини в зонах конфлікту – фондом АЛПФ (ALIPH Foundation) (International alliance for the protection of heritage, 2022).

Висновки. Залученість міжнародних організацій у процеси збереження, консервації та відновлення історико-культурної спадщини України, яка перебуває в загрозовому стані, є значною. Комунікація української влади, а також неурядових громадських організацій України з міжнародними громадськими організаціями дали змогу врятувати від руйнувань та знищення низку пам'яток історії і культури. Однак подеколи така допомога все ще є фрагментарною і не має цілісного характеру. Отже, діяльність у сфері збереження історико-культурної спадщини повинна ґрунтуватися на комунікації між органами державної влади, українськими неурядовими організаціями та міжнародними спільнотами. Тому важливо налагодити постійну організацію підтримки збереження історико-культурної

спадщини на різних рівнях – місцевому та загальнодержавному. Такі кроки дадуть змогу диверсифікувати джерела фінансування, більш чітко скоординувати діяльність різних міжнародних організацій відповідно до загального напрямку їх роботи. Відповідно, це сприятиме систематизації та інституційному розвитку охорони історико-культурної спадщини; дасть змогу формувати аналітичні та інформаційні продукти, що сприятимуть посиленню інтересу з боку громадян, експертного середовища до охорони історико-культурної спадщини.

Отже, у результаті аналізу діяльності міжнародних організацій у сфері збереження історико-культурної спадщини України можемо виокремити такі напрями:

1. Нормативно-правовий, який скерований на посилення міжнародного тиску та контролю. Передбачає посилення відповідальності за здійснення деструктивної діяльності стосовно історичної і культурної спадщини. Окрім того, пошук втрачених об'єктів має привести до справедливої реституції вкрадених культурних цінностей.

2. Віртуально-цифровий, який покликаний здійснити моніторинг зруйнованої / втраченої спадщини та оцифрувати наявну (сканування, фотограметрію) з фіксацією метаданих відповідно до міжнародних стандартів.

3. Фізичний, який допоможе захистити пам'ятки від обстрілів артилерії, ракет та атак безпілотників за допомогою вітрозахисної мембрани, металевих конструкцій і мішків із піском.

4. Культурно-просвітницький, який здатний налагодити комунікативні платформи для взаємодії. Проведення художніх планерів, публічних дискусій, наукових заходів та творчих ініціатив не лише дасть змогу об'єднати наукову та творчу спільноту, а й залучить увагу світової громадськості до питання руйнівного впливу російської агресії на історичну та культурну спадщину України.

5. Житловий, який став актуальним у зв'язку з втратою житла великою кількістю громадян України. Перетворення покинутих виробничих комплексів на сучасні житлові простори дасть змогу підвищити функціональну значущість окремих споруд, історичних ансамблів.

Список використаних джерел:

Голубка, М., Портарескул, Ю. (2022). Майбутнє малих міст. Рятуючи спадщину. *Чернігівщина: земля старих секретів*. URL: <https://pragmatika.media/rjatujuchi-spadshhinu-chernigivshhina-zemlja-starih-sekretiv/>

«До» і «після»: проєкт «Листівки з України» показує, що Росія зробила з культурними об'єктами. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/08/23/250118/>

Конюхов С. В., & Стасюк І. М. (2019). Ревіталізація музейного простору та її вплив на розвиток міста. *Hileya: Scientific Bulletin/Gileya*. С. 77–81.

Міщенко, М. О. (2023). Пам'ятки у системі формування національної ідентичності за умов війни. Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур. *Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія»*. С. 88–92.

«Оживити» старі будівлі: що таке ревіталізація і чому вона необхідна Україні URL: <https://pragmatika.media/news/ozhyvutu-stari-budivli-shcho-take-revitalizatsiia-i-chomu-vona-neobkhidna-ukraini/>

Павловська, А., Пабіч, М., Івашко, О., Дмитренко, А., Козловський, Т., Бігай, П. (2023). Проблеми збереження, охорони та реставрації об'єктів культурної спадщини та музейних колекцій в умовах війни. *Музеологія і культурне дідактиство*. № 11. С. 17–40.

Рогожа, М. (2023). Збереження культурної спадщини України в умовах війни: практики міжнародної взаємодії. *Українські культурологічні студії*. № 1 (12). С. 10–14.

Рибчинський, О. (2022). Аналіз програм збереження культурної спадщини України. *Комплексні наукові дослідження в реставрації пам'яток архітектури. Колективна монографія*. Львів : НУ «Львівська політехніка», «Растр-7». С. 17–33.

Рішняк, О. (2022). Культурна спадщина у воєнному конфлікті: міжнародний досвід другої половини ХХ – початку ХХІ ст. та українська дійсність. *Укр. іст. журн*. № 4. С. 159–173.

Тютюкін, В. (2024). Міжнародна реакція на руйнування українських пам'яток культурної спадщини та допомога з їх збереження: одеський досвід. URL: <https://odessa.online/hto-i-yak-dopomagaye-ukrayini-vidnoviti-zrujnovani-pam-yatki-kulturnoyi-spadshhini-odeskij-dosvid/>

ICOMOS and ICCROM undertook a joint mission to Ukraine. URL: <https://www.iccom.org/news/joint-icomos-iccrom-mission-ukraine>

ICOMOS. (1982) Declaration of Dresden on the 'Reconstruction of Monuments Destroyed by War. URL: www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/184-the-declaration-of-dresden.

International alliance for the protection of heritage. (2022) URL: <https://www.aliph-foundation.org/en/projects/protecting-cultural-heritage-in-ukraine>

International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM). URL: www.iccom.org/about/overview/history.

Kravchenko, A., Kyzymenko, I., Husieva, N., & Krasilnikova, O. (2022). Crime against memory or cultural genocide? On the destruction of the cultural heritage of Ukraine during Russian aggression in the XXI century. *European Journal of Transformation Studies*, 10(2), pp. 206–234.

Mérai, D. (2023). Heritage in War: A Key to Define the Future of Ukraine. URL: <https://revdem.ceu.edu/2023/03/28/heritage-in-war-a-key-to-define-the-future-of-ukraine/>

NEW. LEIPZIG. CHARTER. The transformative power of cities for the common good. Adopted at the Informal Ministerial Meeting on Urban Matters on 30 November 2020. URL: https://urbact.eu/sites/default/files/2023-05/new_leipzig_charter_final.pdf

O'Keefe, R., Péron, C., Musayev, T. and Ferrari, G. (2016). Protection of cultural property, military manual. Manual. UNESCO, Paris, 91p.

Protecting endangered heritage in Ukraine. URL: <https://www.iccom.org/news/protecting-endangered-heritage-ukraine>
Red list of cultural objects at risk. URL: <https://icom.museum/wp-content/uploads/2022/11/Emergency-Red-List-Ukraine—English.pdf>

SUM – Save the Ukraine Monument. (2022). URL: www.4ch-project.eu/sum/.

Simon, D. (2021). Co-productive tools for transcending the divide: Building urban–rural partnerships in the spirit of the New Leipzig Charter. *Land*, 10(9), 894 p.

UNESCO sites as partners for Education for Sustainable Development. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000393024>

References:

Holubka, M., Portareskul, Yu. (2022). Maibutnie malykh mist. Riatuiuchy spadshchynu. *Chernihivshchyna: zemlia starykh sekretiv* [The future of small towns. Saving heritage. Chernihiv region: land of old secrets]. Retrieved from: <https://pragmatika.media/rjatujuchi-spadshhynu-chernigivshhina-zemlja-starih-sekretiv/> [in Ukrainian].

“Do” і “після”: проєкт “Lystivky z Ukrainy” pokazuje, shcho Rosiia zrobyla z kulturnymy ob'ektamy. [“Before” and “after”: the “Postcards from Ukraine” project shows what Russia has done to cultural sites]. Retrieved from: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/08/23/250118/> [in Ukrainian].

Koniukhov, S. V., & Stasiuk, I. M. (2019). Revitalizatsiia muzeinoho prostoru ta yii vplyv na rozvytok mista. [Revitalization of the museum space and its impact on the development of the city]. *Hileya: Scientific Bulletin. Gileya*. pp. 77–81. [in Ukrainian].

Mishchenko, M. O. (2023). Pamiatky u systemi formuvannia natsionalnoi identychnosti za umov viiny. Problemy kulturnoi identychnosti v sytuatsii suchasnoho dialohu kultur [Monuments in the system of national identity formation under war conditions. Problems of cultural identity in the situation of modern dialogue of cultures]. *Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*. pp. 88–92. [in Ukrainian].

“Ozhvyty” stari budivli: shcho take revitalizatsiia i chomu vona neobkhidna Ukraini [“To revitalize” old buildings: what is revitalization and why it is necessary for Ukraine]. Retrieved from: <https://pragmatika.media/news/ozhyvty-stari-budivli-shcho-take-revitalizatsiia-i-chomu-vona-neobkhidna-ukraini/> [in Ukrainian].

Pavlovska, A., Pabich, M., Ivashko, O., Dmytrenko, A., Kozlovskiy, T., Bihai, P. (2023). Problemy zberezhenia, okhorony ta restavratsii obektiv kulturnoi spadshchyny ta muzeinykh kolektsii v umovakh viiny [Problems of preservation, protection and restoration of cultural heritage objects and museum collections in wartime]. *Muzeolohiia i kulturne didychstvo*. №11. pp. 17–40. [in Ukrainian].

Rohozha, M. (2023). Zberezhenia kulturnoi spadshchyny Ukrainy v umovakh viiny: praktyky mizhnarodnoi vzaiemodii [Preservation of the cultural heritage of Ukraine in wartime: practices of international interaction]. *Ukrainski kulturolohichni studii*. № 1 (12). pp. 10–14. [in Ukrainian].

Rybchynskiy, O. (2022). Analiz prohram zberezhenia kulturnoi spadshchyny Ukrainy. Kompleksni naukovi doslidzhennia v restavratsii pamiatok arkhitektury [Analysis of cultural heritage preservation programs of Ukraine]. *Kolektyvna monohrafiia*. Lviv: NU “Lvivska politehnika”, “Rastr-7”. pp. 17–33. [in Ukrainian].

Rishniak, O. (2022). Kulturna spadshchyna u voiennomu konflikti: mizhnarodnyi dosvid druhoi polovyny XX – pochatku XXI st. ta ukrainska diisnist. [Cultural heritage in military conflict: international experience of the second half of the 20th – start of the 21st century and Ukrainian reality] *Ukr. ist. zhurn*. № 4. pp. 159–173. [in Ukrainian].

Tiutiukin, V. (2024). Mizhnarodna reaktsiia na ruinovannia ukrainskykh pamiatok kulturnoi spadshchyny ta dopomoha z yikh zberezhenia: odeskyi dosvid [International response to the destruction of Ukrainian cultural heritage sites and assistance with their preservation: the Odessa experience]. Retrieved from: <https://odessa.online/hto-i-yak-dopomagaye-ukrayini-vidnoviti-zruinovani-pam-yatki-kulturnoyi-spadshhini-odeskij-dosvid/> [in Ukrainian].

ICOMOS and ICCROM undertook a joint mission to Ukraine. Retrieved from: <https://www.iccom.org/news/joint-icomos-iccrom-mission-ukraine>

ICOMOS. (1982). Declaration of Dresden on the ‘Reconstruction of Monuments Destroyed by War. Retrieved from: www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/184-the-declaration-of-dresden.

International alliance for the protection of heritage. (2022). Retrieved from: <https://www.aliph-foundation.org/en/projects/protecting-cultural-heritage-in-ukraine>

International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM). Retrieved from: www.iccom.org/about/overview/history.

Kravchenko, A., Kyzymenko, I., Husieva, N., & Krasilnikova, O. (2022). Crime against memory or cultural genocide? On the destruction of the cultural heritage of Ukraine during Russian aggression in the XXI century. *European Journal of Transformation Studies*, 10(2), pp. 206–234.

Mérai, D. (2023). Heritage in War: A Key to Define the Future of Ukraine. Retrieved from: <https://revdem.ceu.edu/2023/03/28/heritage-in-war-a-key-to-define-the-future-of-ukraine>

NEW. LEIPZIG. CHARTER. The transformative power of cities for the common good. Adopted at the Informal Ministerial Meeting on Urban Matters on 30 November 2020. Retrieved from: https://urbact.eu/sites/default/files/2023-05/new_leipzig_charter_final.pdf

O’Keefe R., Péron C., Musayev T. and Ferrari G. (2016). Protection of cultural property, military manual. Manual. UNESCO, PARIS. 91 p.

Protecting endangered heritage in Ukraine. Retrieved from: <https://www.iccom.org/news/protecting-endangered-heritage-ukraine>

Red list of cultural objects at risk. Retrieved from: <https://icom.museum/wp-content/uploads/2022/11/Emergency-Red-List-Ukraine – English.pdf>

SUM – Save the Ukraine Monument. (2022). Retrieved from: www.4ch-project.eu/sum/.

Simon, D. (2021). Co-productive tools for transcending the divide: Building urban–rural partnerships in the spirit of the New Leipzig Charter. *Land*, 10(9), 894 p.

UNESCO sites as partners for Education for Sustainable Development. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000393024>

Дата надходження статті: 01.11.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 26.12.2025